

JAARVERSLAG 2019

dr.h.c.
urgenda
SAMEN SNELLER DUURZAAM

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
1. Klimaatverandering	6
1.1 De Klimaatzaak - Rechtszaak tegen de Staat	7
1.2 Klimaatzaken in andere landen	9
1.3 40puntenplan voor CO2-reductie	10
2. Bouwen aan de beweging	14
2.1 54puntenplan voor CO2-reductie met 800 organisaties	15
2.2 Grootouders voor het Klimaat	16
2.3 Elfde Dag van de Duurzaamheid 2009 - 2019	19
3. Duurzame bouw	20
3.1 THUISBAAS	21
3.2 Energiestrijd	23
3.3 Energieneutraal en aardbevingsbestendig huis in Ten Post	24
3.4 Quick scan Zorghuizen	24
3.5 Maatregelen 40puntenplan gebouwde omgeving	25
4. Landgebruik & biodiversiteit	26
4.1 Regiotour biodiversiteit	27
4.2 voorBoeren-	29
4.3 Bosbeheer	29
4.4 GROENE MAATREGELEN in het 40puntenplan	30
5. Duurzame Energie	32
5.1 Energieneutrale Waddeneilanden in 2020	33
5.2 Schooldakrevolutie	37
5.3 Windkieswijzer	39
5.4 Maatregelen duurzame energie in het 40puntenplan	39
6. Duurzame mobiliteit	40
6.1 Elfwegentocht 2020	41
6.2 Maatregelen over duurzame mobiliteit	41
7. Circulair	42
7.1 Versnelling gegeven aan Circulair Friesland	43
7.2 Circulaire ProefTuin van West	43
8. Communicatie	46
9. Personeel en Organisatie	48
10. Financieën	50

INLEIDING

Het absolute hoogtepunt van 2019 was de positieve uitspraak van de Hoge Raad op 20 december in onze klimaatzaak. Daaraan vooraf gingen nog een mondelinge behandeling bij de Hoge Raad in mei en kwam er een advies van de Advocaat-Generaal en de plv. Procureur-Generaal in september. Er gebeurde echter veel meer in 2019, van het opzetten van -voor Boeren- tot een nieuwe editie van de energiestrijd in zorghuizen. En Urgenda ontving een ere-doctoraat! Dr.h.c. Urgenda vanaf nu dus!

In december 2019 bepaalde de Hoge Raad der Nederlanden dat de Rechtbank in 2015 het juiste vonnis velde, toen Urgenda in het gelijk werd gesteld. De overheid moet vanaf 2020 minimaal 25% minder broeikasgassen uitstoten per jaar dan in 1990. Na 7,5 jaar procederen was er op de valreep van 2019 dan eindelijk een uitspraak van de hoogste rechter. Urgenda had die uitspraak niet afgewacht en op 24 juni, de 4e verjaardag van het rechtbankvonnis, het 40puntenplan aangeboden aan het kabinet. In dit plan stonden 40 maatregelen waarmee het kabinet het vonnis nog steeds kon halen. Dit plan was opgesteld samen met ruim 700 organisaties, die ook aanboden te helpen bij de uitvoering. Urgenda blijft het kabinet de helpende hand reiken, want het doel is ontwrichtende klimaatverandering voorkomen, niet het kabinet dwars zitten.

Urgenda is zich ook bewust van het feit dat je altijd integraal moet kijken naar de beste oplossingen. De energietransitie dient niet ten koste van biodiversiteit te gaan. Zo is er meer dan voldoende oppervlak voor zonnepanelen op daken, geluidswallen en andere harde oppervlakken, waardoor het niet nodig is zonnepanelen in natuurgebieden neer te leggen en ook niet op vruchtbare landbouwgrond. Dat wil niet zeggen dat het nooit op landbouwgrond kan, want soms zijn er plekken waar weinig groeit of waar de grond zeer uitgeput is, waar een zonneveld, "hoog op de poten", met eronder bloemen en met het doel die grond te verbeteren zonder gif en met verstand van zaken opgezet, wel meerdere goede doelen kan dienen. Op iedere plek zal opnieuw gekeken moeten worden wat wijsheid is. Maar klakkeloos een projectontwikkelaar goede grond vol laten leggen, zonder oog voor grond en biodiversiteit is geen goed idee.

We zoeken dus naar integrale oplossingen die meerdere doelen dienen. Daarom startte Urgenda ook een aantal landbouw en biodiversiteitsinitiatieven in 2019. Ook het 40puntenplan bevatte een reeks van maatregelen die ook de uitstoot van stikstof beperken en veel meer groen beogen en soms een hoger waterpeil, wat positief uitwerkt voor de biodiversiteit. 2020 wordt het jaar van de grote veranderingen, het jaar van de uitvoering.

Urgenda streeft naar een circulaire economie die draait op duurzame energie en groene grondstoffen. We richten ons hierbij op een omslag naar 100% duurzame energie in Nederland, wat vergezeld gaat van veranderingen in de industrie, de (land) bouw-, mobiliteit- en energiesector

1. KLIMAAT VERANDERING

Klimaatverandering gaat sneller dan iedereen denkt. We koersen nog steeds af op een temperatuurstijging deze eeuw van 3 tot 4 graden Celsius gemiddeld op aarde ten opzichte van 1850. Dat levert een onleefbare aarde op. Op basis van de wetenschap zijn in december 2015 bijna alle landen van de wereld in Parijs overeengekomen dat we de aarde niet meer dan anderhalve graad (maximaal 2 graden) kunnen laten opwarmen, omdat het daarboven leidt tot ernstige gevolgen en een ontwrichte samenleving. De opwarming is niet gelijk verdeeld over de aarde. Als het op aarde gemiddeld 2 graden warmer wordt, dan is het op de Noordpool al 5 graden warmer. Nederland warmt ook iets sneller op dan gemiddeld. De Nederlandse lentes zijn nu al ruim 2 graden warmer dan in 1950. Alle reden om nog harder te werken aan het voorkomen van verdere opwarming.

1.1 De Klimaatzaak - Rechtszaak tegen de Staat

Op 24 juni 2015 won Urgenda voor het eerst wat nu heet “De Klimaatzaak” tegen de Nederlandse Staat. De Staat ging in hoger beroep. In oktober 2018 was er nog niets extra gereduceerd aan broeikasgassen en verloor de Staat het hoger beroep. De Staat verklaarde wederom serieus aan de slag te gaan met de reductie van broeikasgassen maar ging toch in cassatie ‘om principiële redenen’ en ondernam niet veel extra actie.

Op vrijdag 24 mei 2019 vond de mondelinge behandeling plaats in de cassatieprocedure bij de Hoge Raad. Urgenda licht daar nogmaals toe waarom zij meent dat de Rechtbank en het Hof de juiste uitspraak hebben gedaan. Voordat de Hoge Raad zelf uitspraak doet, ontvangt zij altijd een advies van de advocaat-generaal. Omdat de Urgenda zaak zo bijzonder is, komt er een advies van twee personen. In september volgt dat advies van deze onafhankelijke adviseurs van de Hoge Raad, plaatsvervangend procureur-generaal Langemeijer en advocaat-generaal Wissink. Zij schrijven aan de Hoge Raad dat de Rechtbank en het Hof Den Haag goede afwegingen hebben gemaakt en dat de Nederlandse Staat inderdaad een plicht heeft om zijn burgers te beschermen. De uitspraak dat de Nederlandse Staat ervoor moet zorgen dat in 2020 minimaal 25% minder uitstoot van broeikasgassen plaatsvindt vanaf het Nederlandse grondgebied dan in 1990 blijft staan wat hen betreft. In 80% van de gevallen wordt dit advies gevolgd door de Hoge Raad, dus in september 2019 begint het kabinet eindelijk serieuzer na te denken over de uitvoering van dit vonnis.

De dag voor het advies, brengt CBS nieuwe cijfers uit over 2018: Nederland zit eind 2018 op 15% reductie. Er moet dus nog een daling plaats vinden van de jaarlijkse uitstoot van 23 megaton (Mton) CO₂, te bereiken binnen 2 jaar. Dat is veel meer dan de 9 Mton waar de regering mee rekent op basis van cijfers van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) van februari en december 2019. Urgenda wijst meermaals in woord en geschrift op het feit dat de overheid meer moet doen.

Op 20 december komt de lang verwachte uitspraak van de Hoge Raad, op de vrijdag voor het kerstecres. Urgenda krijgt voor de derde keer gelijk. Op basis van de mensenrechten, zoals neergelegd in art.2 en 8 van het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens, heeft de overheid een zorgplicht voor zijn inwoners en schending van die zorgplicht is onrechtmatig. Het kabinet móet daarom vanaf 2020 de CO₂-uitstoot met minimaal 25% reduceren ten opzichte van 1990.

Foto Chantal Bekker: Groepsfoto voor het naar binnengaan bij Hoge Raad voor definitieve uitspraak Klimaatzaak.

1.2 Klimaatzaken in andere landen

De Nederlandse klimaatzaak is nog steeds uniek in de wereld. Toch is de kern van de zaak overal in de wereld hetzelfde:

- Gevaarlijke klimaatverandering wordt veroorzaakt door de mens, vooral door het gebruik van olie, kolen en aardgas dat zeer veel uitstoot van broeikasgassen veroorzaakt;
- We koersen deze eeuw nog steeds af op een opwarming van 3-4 graden en dat zal zeer grote negatieve consequenties hebben voor het leven op aarde. In juridische termen: dit is een situatie van grote “gevaarstelling” en overheden hebben een zorgplicht om hun inwoners te beschermen. Zij hebben zelf gezegd dat de opwarming tot 1,5 à 2 graden beperkt zou moeten blijven en dat opwarming daarboven zeer gevaarlijk is.
- Overheden hebben het Klimaatverdrag en later de overeenkomst van Parijs ondertekend en zijn daarmee verplicht meer te doen.

De Nederlandse zaak inspireerde al meteen een Belgische zaak en vervolgens vele andere. Zo startte in november 2018 ENvironnement JEUnesse, een non-profit milieuorganisatie uit Quebec, de eerste fase van een ‘class action’ rechtszaak tegen de Canadese regering. In deze fase werd door de organisatie betoogd dat alle burgers van Quebec die jonger zijn dan 35 jaar in het bijzonder door klimaatverandering getroffen worden en dat het niet nemen van emissiereductiemaatregelen door de Canadese regering een schending van hun mensenrechten vormde. In juli 2019 verwierp het ‘Superior Cour’ van Quebec het verzoek om een ‘class action’ namens de jonge Quebecers te starten. De rechter erkende de gevaren van klimaatverandering, maar vond onvoldoende grond om de grens van de groep die daartegen bescherming kan vragen bij 35 te leggen. De eisers hebben een beroep bij het Gerechtshof van Quebec ingediend.

In oktober 2019 startte een groep van 15 jongeren een rechtszaak bij de federale rechter tegen de Canadese regering. De jongeren stellen dat het inadequate beleid van de regering heeft geleid tot een gevaarlijk niveau van klimaatverandering, dat ernstige gevolgen heeft en zal hebben voor de gezondheid en het levensonderhoud van de eisers.

In een andere zaak spanden 25 jongeren van 7 tot 25 jaar een rechtszaak aan tegen de Colombiaanse regering, verschillende lokale overheden en een aantal bedrijven. De jongeren stellen dat klimaatverandering, samen met het onvermogen van de regering om de ontbossing terug te dringen en het niet halen van het doel van zero-net ontbossing voor het Amazonegebied in 2020, een bedreiging vormde voor hun fundamentele rechten op een gezond milieu, leven, gezondheid, voedsel en water. In april 2018 oordeelde het Hooggerechtshof in Colombia het voordeel van de jongeren en erkende het Colombiaanse Amazonegebied als een gebied met eigen rechten. Het Hooggerechtshof droeg de regering op de ontbossing in het Amazonegebied aan te pakken. In augustus 2019 heeft de rechtbank van Bogota een aantal hoorzittingen gepland om toezicht te houden op de uitvoering van de beslissing van het Hooggerechtshof.

Zo waren er nog vele andere zaken van Ierland tot Nieuw-Zeeland. Urgenda heeft al haar documenten vertaald in het Engels, opdat anderen ook gebruik kunnen maken van de opgebouwde kennis. Daar is veel belangstelling voor.

1.3 40puntenplan voor CO₂-reductie

Urgenda wilde zowel aan de rechter als aan de overheid laten zien dat 25% minder uitstoot in 2020 nog steeds mogelijk is. Zelfs al heeft de overheid sinds 2015 weinig gedaan. Daartoe ging Urgenda in 2019 aan de slag met het 40puntenplan. In het plan wilde Urgenda laten zien:

- 1. De overheid kan “grote stappen snel thuis” maatregelen nemen zoals het sluiten van de kolencentrales. Dat is ook het goedkoopst per ton vermeden CO₂.
- 2. Als de overheid dat niet wil, dan zijn er ook nog 40 kleinere maatregelen, waarmee je ook de 25% reductie nog kunt halen; deze zijn duurder maar dienen vaak meerdere doelen.
- 3. Als je niets doet, dan kun je in 2020 ook nog hele radicaal een noodpakket uit de kast trekken (fabrieken sluiten, autoloze zondagen etc), maar dat lijkt ons zeer onwenselijk, daarom leggen we de nadruk op een combinatie van 1 en 2.

Het plan werd ondersteund door ruim 700 organisaties, die allemaal 1 of meer maatregelen ondersteunden.

De gemiddelde kosten per ton CO₂ van de 40 maatregelen liggen op ruim 100 euro, terwijl de kosten van het sluiten van kolencentrales ongeveer een derde zijn, dus dat is kostenefficiënter. Maar de 40 maatregelen doen meer dan alleen de CO₂-uitstoot terugdringen, ze helpen ook om stikstofuitstoot terug te dringen, de luchtkwaliteit te verbeteren, de biodiversiteit te vergroten en burgers te helpen aan een lagere energierekening. De keuze is aan het kabinet. Urgenda laat in ieder geval zien dat het kan, dat er draagvlak is en dat het klimaatvonnis gehaald kan worden ruim binnen het begrotingsoverschot van 2018. Urgenda staat met de vele honderden ondersteunende organisaties klaar om er werk van te maken.

Vanaf februari 2019 zijn geleidelijk de maatregelen naar buiten gebracht. Dit begon op 15 februari in Den Haag in samenwerking met 170 woningcorporaties tijdens de presentatie van maatregel 1 (100.000 energieneutrale huurwoningen) aan het ministerie van Binnenlandse Zaken. Daarna werden er ook maatregelen aangeboden aan het Ministerie van EZK en LNV en aan het kabinet als geheel.

40 PUNTENPLAN

NAAR 25% CO₂-REDUCTIE IN 2020

Samenvatting minimum CO₂-eq-besparing mogelijk in 2020

MAATREGEL	MTON 2020	MTON 2021	KOSTEN
001. 100.000 huurhuizen energieneutraal	0,2	0,4	C
002. Minder koelen, niet minder winst	2	3	A
003. Maximumsnelheid verlagen	0,8	1,2	A
004. Energie besparen in zorginstellingen	0,2	0,2	A
005. Verlichting uitzetten na werktijd	0,2	0,3	A
006. Netwerk semi-autonome kleine voertuigen	0	0,5	C
007. Duurzaam bosbeheer	0,2	0,2	A
008. Koppel aanbestedingen aan besparingsplicht	0,3	0,4	A
009. Behoud salderen	0,4	0,4	C
010. Groene daken	0,1	0,2	C
011. Een dag per week zonder vlees	0,5	1	A
012. Versneld vernatten veenweide	0,2	0,4	A
013. Actieplan elektromotoren	2	2	A
014. Verhoging ISDE voor kleinschalige warmte	0,1	0,1	C
015. Extra budget voor woningsisolatie	0,2	0,4	C
016. Stimuleren collectieve zonnepanelen	0,1	0,1	C
017. Leasecontracten zonnepanelen op kWh-basis	0,1	0,1	C
018. Altijd meetellen zonnepanelen in energielabel	0,1	0,1	C
019. Regeling zonnepanelen & sanering asbestdak	0	0,1	B
020. Zonnepanelen op overheidsgebouwen	0,1	0,2	B
021. Reservevibratoren voor zon & wind	0,4	0,4	B
022. Verdubbeling krimp varkenssector	0,3	0,4	C
023. Zon op school	0,1	0,1	A
024. Ledverlichting bij bedrijven en kassen	0,8	1	A
025. Anders reizen	0,7	1	A
026. Inregelen warmte-installaties bedrijven	0,5	0,5	A
027. Banden op spanning	0,2	0,2	A
028. CO ₂ -prestatie ladder	0,8	1	A
029. Campagne voor cv-optimalisatie huishoudens	0,4	0,8	A
030. APK voor gebouwen	0,1	0,1	A
031. Stadsheffing voor leefbare stad	0	0,2	A
032. Innovatieve chemische recyclingtechnieken	0,1	0,2	A
033. Verdubbeling slagkracht energiecoöperaties	0,1	0,1	A
034. Actieplan cirkel naar HR++ glas	0,2	0,3	C
035. Bomen, bossen en bermen	0,1	0,2	C
036. Sneller handelen tegen recreatief gebruik lachgas	0,1	0,1	A
037. Duurzamer asfalt	0,1	0,2	A
038. Meer gebruik olivijnzand	0,1	0,1	A
039. Overheidscampagne 'Het kan wel'	0,2	0,5	C
040. Innovaties met potentie	0,1	0,2	A
041. Extra led in huishoudens	0,2	0,3	A
042. Gratis doorvoertekker tegen sluipverbruik	0,2	0,3	A
043. Actieplan inwisselen koelkasten	0,4	0,4	A
044. Strengere controle op F-gassen	0,1	0,4	A
045. Minder stikstof in de landbouw	0,2	0,3	C
046. Doe de deur dicht	0,3	0,4	A
047. Ambitieuzer plan voor plastic	0,2	0,5	A
048. Innovaties in de transportsector	0,2	0,2	A
049. Groen en gezond wonen	0,1	0,2	A
050. Ruim je data op	0,5	1	A
051. Anders verdoven	0,1	0,1	A
052. Spanningsoptimalisatie	0,5	2	A
053. Rem op kalveren-, geiten- en schapensectoren	0,2	0,3	C
054. Extra SDE+ voor zon op dak	0,5	1	A
TOTAAL	16,9	26,4	

KOSTEN ZIJN VERDEELD IN 3 CATEGORIEN

A: 0 – 100 euro per ton CO₂

B: 100 – 150 euro per ton CO₂

C: meer dan 150 euro per ton CO₂

Aanbieden maatregel 1, plan CO₂-reductie aan ministerie Klimaat en Energie ondersteund door 170 woningcorporaties. (Foto: Branko de Lang)

Bij elke maatregel werd geschetst wat de overheid kon doen, wat anderen wilden doen, wat het kostte en hoe je het kon aanpakken.

Overhanding 40puntenplan door Marjan Minnesma aan DG Sandor Gaastra (rechts), DG Energie, Telecom & Mededinging bij het ministerie van Economische Zaken en DG Chris Kuijpers (links) Bestuur en Wonen bij het ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Foto: Branko de Lang)

Handreiking aan het kabinet

Op maandag 24 juni, precies vier jaar na het winnen van de Klimaatzaak, is het volledige 40puntenplan gepresenteerd en overhandigd aan het kabinet. In theater Diligentia in Den Haag passeerden alle 40 maatregelen de revue, hierbij vaak aangevuld met een interview van een van de ondersteunende partners. Het vers van de pers gedrukte boek is ter plekke ontvangen door Sandor Gaastra, DG Klimaat & Energie bij het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en Chris Kuijpers DG Bestuur en Wonen bij het ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Beiden waren aanwezig als vertegenwoordigers van het Kabinet. Sandor Gaastra reageerde met de woorden: "Urgenda bedenkt ook oplossingen. En dat is hulp voor het kabinet".

Reactie vanuit het kabinet

Na het zomerreces en met dank aan een aangenomen motie van de Partij voor de Dieren, is het kabinet aan de slag gegaan en heeft een aantal van de Urgenda maatregelen (gedeeltelijk) uitgevoerd. Zo zijn de subsidieregeling voor isolatie en kleinschalige warmte weer geopend (maatregelen 14, 15, 34, 39), is de salderingsregeling verlengd (maatregel 9), werd er voorzichtig gesproken over minder hard rijden (maatregel 3) en heeft minister Ollongren op 15 oktober alle 1.260 schoolbesturen een brief gestuurd met het verzoek om aan de slag te gaan met de Schooldakrevolutie (maatregel 23). Daarnaast werd het budget voor de warme sanering varkenshouderij verhoogd (maatregel 22), kwam er een regeling voor gemeenten om woningeigenaren te helpen besparen (maatregel 29) en startte de overheid de campagne 'Iedereen doet wat' (variatie op maatregel 39). Tot slot is er een nieuwe bossenstrategie in de maak (maatregel 7) en is het ontwikkelfonds voor energie coöperaties verdubbeld (maatregel 33).

Het kabinet heeft in november een brief geschreven aan de Tweede Kamer waarin per maatregel staat aangegeven welke maatregelen (deels) in uitvoering zijn en welke niet en waarom dan niet. In deze brief gaat het kabinet nog uit van een te optimistische CO₂-uitstoot (er zal dus meer actie moeten komen) en van enkele criteria voor het uitvoeren van de maatregelen zoals kosten-efficiëntie, draagvlak en aansluiting bij het klimaatakkoord, die de rechter niet heeft erkend als randvoorwaarden. Het kabinet mag voor zichzelf natuurlijk criteria bedenken, maar als de 25% reductie niet gehaald wordt, dan zal de overheid deze criteria dus los moeten laten.

Uitbreiding naar 54 maatregelen

Urgenda is niet opgehouden bij de 40, maar aan het eind van 2019 weer verdergegaan met het uitbrengen van nieuwe besparingsmaatregelen. Uiteindelijk heeft dit geleid tot een nieuwe druk van het 40puntenplan boekje in 2020: het 54puntenplan! Daarvan zijn de eerste vier extra maatregelen nog uitgebracht voor de ingang van het nieuwe decennium. Veel maatregelen zullen in de komende hoofdstukken de revue passeren.

Urgenda reikt het kabinet steeds de hand. Het doel is niet strijd leveren, maar samen te zorgen dat we versneld steeds minder broeikasgassen uitstoten.

2. BOUWEN AAN DE BEWEGING

Op tal van manieren bouwt Urgenda samen met burgers en partners uit bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen en andere organisaties aan een steeds grotere duurzaamheidsbeweging.

2.1 54puntenplan voor CO₂-reductie met 800 organisaties

Voor het 40puntenplan voor CO₂-besparing in 2020 zocht Urgenda hulp en samenwerking met de hele samenleving, van zorginstellingen en natuur- en milieuorganisaties tot banken en woningcorporaties. In totaal dachten 700 organisaties mee aan de 40 maatregelen die in juni 2019 werden aangeboden als handreiking aan het kabinet om voldoende CO₂ te besparen om aan het klimaatvonnis te voldoen. In de maanden daarna kwamen daar nog 100 organisaties en 14 maatregelen bij. De 800 organisaties achter het 54puntenplan laten duidelijk zien dat er voldoende draagvlak is voor het kabinet om voortvarender aan de slag te gaan met CO₂-reductie.

Zo werd maatregel 1 geschreven met de directies van woningcorporaties en ondersteund en aangeboden namens 170 corporaties. Tweehonderd energiecoöperaties boden samen maatregel 33 aan voor meer slagkracht en daarmee een versnelling van de energietransitie. Veertien zorginstellingen schaalden zich achter een maatregel voor energiebesparing via de campagne Energiestrijd. 63 grote en kleine lokale natuurorganisaties ondersteunden een maatregel voor duurzamer bosbeheer en de maatregel voor verhogen van het waterpeil in veengebieden werd geschreven met Natuurmonumenten en de Natuur- en Milieufederaties. Voor de maatregel voor minder vlees kregen we hulp en bijval van gezondheidsinstanties, dierenwelzijnsorganisaties, festivals en cateraars. Onderzoeksinstituten, burgers en bedrijven hielpen ons met berekeningen en droegen zelf maatregelen aan.

Sandor Gaastra, DG Energie, Telecom & Mededinging bij het ministerie van Economische Zaken en DG Bestuur en Wonen bij het ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ontvangen uit handen van Marjan Minnesma, directeur Urgenda het 40puntenplan: 25% CO₂-reductie voor eind 2020. Het Plan is ondersteund door ruim 700 organisaties. (Foto: Branko de Lang)

2.2 Grootouders voor het Klimaat

De Grootouders voor het Klimaat - ontstaan tijdens de wandeling naar Parijs in 2015 - zijn dit jaar weer in aantal gegroeid, maar vooral zijn ze veelzijdiger geworden. Vanuit de Grootouders zelf, met begeleiding vanuit Urgenda, zijn lokale groeperingen en veel nieuwe acties en campagnes ontstaan.

“Dwaze” Grootouders op het Plein

De Grootouders zijn nu al drie jaar op rij twee keer per maand op het Plein bij de ingang van de Tweede Kamer. Er zijn in 2019 weer vele nieuwe Kamerleden en bewindspersonen te gast geweest bij de Grootouders op het Plein.

Gasten 2019:

- Tom van der Lee: Tweede Kamerlid GroenLinks (GL)
- Jan van de Venis: Ombudsman Toekomstige Generaties
- Sandra Beckerman: Tweede Kamerlid SP
- Albert-Jan van der Neut: klimaatmuzikant
- Kathalijne Buitenweg: Tweede Kamerlid GL
- Maurits Groen: Duurzame Ondernemer
- Berend Potjer/ Armine Stepanyan: Statenleden Zuid-Holland GL
- Alexander de Roo: ex-Europarlementariër GL
- Geert Ritsema: ex-wethouder, actief in Brussel SP
- Dilan Yesilgöz: Tweede Kamerlid VVD
- Stientje van Veldhoven: Staatsecretaris van Infrastructuur en Waterstaat
- Suzanne Kröger : Tweede Kamerlid GL
- Joel Voordewind: Tweede Kamerlid CU
- Wouter Koolmees: Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid D66
- Harold Leffertstra: Noorse Grootouders voor het Klimaat
- Coby Goederond: auteur
- Linde Berg: Leren voor Morgen

Pleinbijeenkomst in Den Bosch

Sinds het voorjaar van 2019 waren de Grootouders Arie en Lous Bijl zo initiatiefrijk om een Pleinbijeenkomst te starten in Den Bosch. De eerste keer stonden ze er alleen met de begeleider van Urgenda. Maar het aantal deelnemers groeide met de maanden en nu staan er elke twee weken op zaterdag rond de 20-30 mensen op het Kerkplein in Den Bosch. Hierbij bieden ze gasten van duurzame initiatieven in de regio een podium, zingen het klimaatlied en gaan het gesprek aan met het winkelende publiek.

Grootouders voor het Klimaat in België

In België is een groep geïnspireerd door de Nederlandse Grootouders om ook een beweging van Grootouders voor het Klimaat te beginnen. Ze hebben contact gezocht met de Nederlandse Grootouders en hebben zo hun plan kunnen omzetten in actie. Op 25 januari hebben ze de beweging opgericht. Er is regelmatig contact tussen de Belgische en Nederlandse Grootouders voor het Klimaat om elkaar te inspireren en te steunen waar mogelijk.

Het Leuker Voedselbos

Al een paar jaar zijn de Grootouders op zoek naar een plek waar ze bomen kunnen planten om koolstof vast te leggen. Door het contact van Urgenda met Stichting Voedselbosbouw Nederland zijn ze enthousiast geworden over het idee om een pionierende boer te helpen met het opzetten van een voedselbos. Zo helpen ze mee met de landbouwtransitie, leggen ze CO₂ vast en verbeteren ze de biodiversiteit. Het is de familie Venner geworden, waarbij de vier kinderen van boer Peter Venner geen toekomst meer in het gangbare melkveebedrijf van hun vader zagen en liever een duurzame vorm van landbouw wilden toepassen. De Grootouders voor het Klimaat helpen de familie graag de eerste stap te zetten met de hoognodige financiële ondersteuning voor het kostbare plantgoed. Via een crowdfunding is in december de eerste 16.000 euro binnengehaald. Naast doneren helpen Grootouders ook bij het planten van de bomen en struiken.

Grootouders voor het Klimaat staan tweewekelijks op Het Plein. (Foto: Branko de Lang)

Boer Mark Venner met Grootouders voor het Klimaat. (Foto: Branko de Lang)

Inspiratiemiddag

Tachtig Grootouders geven zich op als vrijwilliger en wonen in november een inspiratiemiddag bij. De middag begon met een lezing van klimaatjournalist Jelmer Mommers en eindigde met een mooi resultaat: acht werkgroepen gaan concreet aan de slag om nieuwe campagne ideeën uit te voeren.

Nieuwe voorleesambassadeur: actrice Petra Laseur

De Grootouders voor het Klimaat vinden het belangrijk om met kinderen in gesprek te gaan over de opwarming van de aarde en de mogelijkheden die er zijn om het te verminderen. Een groep Grootouders leest daarom regelmatig voor op basisscholen, in bibliotheken of andere plekken waar kinderen komen. Om meer Grootouders aan te moedigen te gaan voorlezen en om meer aandacht te krijgen voor het onderwerp, is op de Dag van de Duurzaamheid actrice Petra Laseur benoemd tot Klimaatvoorleesgrootouder voor één jaar. Op die dag heeft ze ook voorgelezen tijdens de Voorleesactie van de Duurzame Pabo. Op de Dag van de Duurzaamheid 2020 zal Petra het stokje overgeven aan een nieuwe ambassadeur.

Prijs voor meest inspirerende Kinderklimaatboek

Voor het voorlezen zijn goede kinderboeken over klimaatverandering noodzakelijk. Om ervoor te zorgen dat er meer boeken bij komen voor verschillende leeftijden en de kwaliteit omhooggaat, hebben de Grootouders voor het Klimaat een prijs in het leven geroepen voor het meest inspirerende Kinderklimaatboek. Een jury gevormd uit: Marc ter Horst (auteur), Petra Laseur (actrice en Klimaatvoorleesgrootouder), Lian Kandelaar (14 jaar, auteur en blogger), Lilly Platt (10 jaar Klimaatstaker) en Rijnvis Cranenbroek-van Wirdum (uitgever) koos vijf genomineerde boeken die allen in 2019 zijn verschenen. Begin 2020 wordt de prijs uitgereikt en aan het einde van 2020 wordt de verkiezing herhaald.

Lezingen

Om voor meer bewustwording te zorgen onder de volwassenen, geven verschillende Grootouders lezingen bij verenigingen en organisaties. Het aantal lezingen is flink gegroeid ten opzichte van 2018.

- 15 januari 2019, lezing Bert Metz voor Klimaatcursus IVN Limburg
- 25 januari 2019: lezing Lowie van Liere bij oprichting 'Grootouders voor het Klimaat BE', Parlement
- 6 februari 2019: lezing Gerard Korthof voor Zorghuis De Meerweide in Rotterdam
- 13 maart 2019: gastlezing Jan Pasmaan voor studenten in Maastricht
- 24 april 2019: lezing Philip Beekman Woonzorgcomplex Het Laar in Tilburg
- 23 mei 2019: lezing Philip Beekman voor Hoekschevaard Landschap
- 11 juni 2019: lezing Bert Metz voor Hilverzon Energie Coöperatie in Hilversum
- 12 september 2019: lezing Philip Beekman de Probus club "Ulpia" in Nijmegen

2.3 Elfde Dag van de Duurzaamheid 2009 - 2019

Dit was het eerste jaar dat Urgenda níet de Dag van de Duurzaamheid organiseerde. Na de tiende keer zeiden we "Elke dag is Dag van de Duurzaamheid"!

Toch stond 10/10 net als de jaren ervoor in het teken van Duurzaamheid bij vele gemeenten en bedrijven en hielden vele scholen een voorleesactie. Urgenda ondersteunde de actie via social media en met de klimaatgrootouders.

 **LAAT JE
DUURZAAM
VERRASSEN**
elke dag weer!

Klimaatvoorleesgrootouder Petra Laseur leest voor op 11.11.2019

3. DUURZAME BOUW

Urgenda richt zich in de gebouwde omgeving op:

- Verduurzamen van de bestaande bouw, die goed is voor ruim 30% van de totale jaarlijkse CO₂-uitstoot in Nederland, o.a. door huizen betaalbaar energieneutraal te maken;
- Verduurzamen van speciale gebouwen en projecten.

3.1 THUISBAAS

THUISBAAS

ThuisBaas heeft in 2019 weer heel veel huizen energieneutraal gemaakt en/of van het gas afgehaald. In algemene zin waren er drie groepen waarvoor ThuisBaas actief was:

1. Particulieren met een eigen woning

Ook in 2019 werd weer een hele reeks particulieren geholpen om te stoppen met het gebruik van aardgas en met behulp van een warmtepomp en/of infraroodpanelen het huis te verwarmen en van warm water te voorzien. De elektriciteit die daarvoor nodig is, wordt zoveel mogelijk van het eigen dak gehaald, soms van de schuur, de schutting, de veranda of de carport. Rijtjeswoningen, hoekhuizen, een boerderij en zelfs een monument, allemaal werden ze geholpen door ThuisBaas.

Aardgas wordt uit de woning verwijderd en vervolgens worden huiseigenaren zoveel mogelijk geholpen om de elektriciteit die nodig is van het eigen perceel af te halen, zodat de energierekening zo laag mogelijk wordt, het liefst nul, soms zelfs energie leverend! Het idee is, dat zelfs als je daarvoor geld moet lenen, je maandelijkse lasten niet omhoog gaan en op den duur sterk omlaag.

Ook Harry Slinger (ja van Drukwerk) en zijn vrouw Marijke werden bijna energieneutraal.

2. Huurders

In 2019 maakte ThuisBaas voor verschillende woningcorporaties bestaande huurhuizen (bijna) energieneutraal. De eerste drie huurhuizen van Parteon die voor kerst 2018 energieneutraal werden gemaakt, hebben een vol jaar zonder aardgas achter zich en hielden heel veel geld over. Inmiddels heeft woningcorporatie Parteon al tientallen woningen aangepakt en zelfs een modelwoning gemaakt, waar iedereen kan kijken (en luisteren) hoe een energieneutrale woning eruit ziet. Dankzij veel media aandacht en verhalen van Urgenda over deze energieneutrale woningen, kwamen er zoveel aanvragen om te komen kijken bij de huurhuizen, dat de drie eerste ambassadeurs overvraagd werden. In de modelwoning woont niemand, dus daar kun je rustig met 20 mensen op bezoek komen en alles bekijken. Een mooi initiatief van Parteon!

In het najaar werd ook woningcorporatie De Alliantie enthousiast en ook daar werden de eerste 10 huurhuizen (bijna) energieneutraal gemaakt. Ook gaf ThuisBaas een aantal adviezen en 'second opinions' aan andere corporaties.

Parteon bestuurder met de drie eerste bewoners van een energieneutraal huurhuis.

3. Appartementen Aardgasvrij

In Amsterdam is een goede subsidieregeling voor bewoners die van het aardgas af willen. Vooral voor mensen met appartementen, vaak ingeklemd tussen andere appartementen die fungeren als goede isolatie, is dat heel betaalbaar. Appartementen kunnen vaak met een aantal infraroodpanelen, een inductiekookplaat en een elektrische geiser al van het gas af. Met de subsidie kun je ruim onder de 10.000 euro van het gas af zijn en dus ook van een oplopende gasrekening. In oktober 2019 heeft ThuisBaas een onderzoek gehouden onder de klanten die minimaal één stookseizoen op deze manier van het gas af waren. Op twee verklaarbare uitzonderingen na waren zij allen zowel energetisch als financieel beter uit.

Het onderzoek is gepubliceerd in het vakblad Gawalo. (zie <https://www.gawalo.nl/klimaattechniek/artikel/2019/12/infraroodverwarming-is-geweldig-voor-appartementen-1018082>.)

Op de website ThuisBaas.nl staan nog recentere cijfers.

3.2 Energiestrijd

Na drie eerdere edities van de Energiestrijd (van 2012 tot en met 2015) heeft Urgenda zowel in de winter van 2018/2019 als afgelopen winter van 2019/2020 weer de Energiestrijd georganiseerd.

In de editie die eind 2018 begon en tot maart 2019 doorliep deden vijf zorghuizen aan 'de strijd' mee om zoveel mogelijk energie te besparen. In totaal resulteerde het in 25.000 euro besparing aan energiekosten zonder investeringen en ruim 61 ton CO₂-besparing. Het winnende zorghuis bespaarde ruim 8.300 euro en 22 ton CO₂. In ieder zorghuis waren gemiddeld zo'n 300 medewerkers en bewoners aanwezig die wekelijkse de Energiestrijd-nieuwsbrief over energie besparen. Naast hen werden ook de familieleden en bezoekers op de hoogte gesteld van de Energiestrijd.

Halverwege 2019 is de organisatie voor de Energiestrijd 2019-2020 gestart. Zes zorghuizen verspreid over het hele land, van Drachten tot Apeldoorn, van Den Haag tot Enschede en van Ermelo tot Rosmalen doen mee aan de huidige Energiestrijd. Ook hier worden weer vele bewoners, medewerkers maar ook bezoekers en familieleden geïnformeerd hoe het deelnemende zorghuis op een leuke manier energieverspilling voorkomt. Door energiebingo's, energiekruiswoordpuzzels én technische installatiecontrole wordt zowel ingespeeld op gedragsverandering als technische aanpassingen. Gemiddeld besparen de huidige zorginstellingen zo'n 15% op hun energierekening in de drie deelnemende maanden.

Foto Branko de Lang: 28 maart 2019 Het Lentebal bij het winnende verpleeghuis Meerweide van Aafje

3.3 Energieneutraal en aardbevingsbestendig huis in Ten Post – Groningen

Hanneke van 't Slot woont nu ongeveer een jaar in de Postkoamer in Ten Post (Groningen), als ambassadeur van toekomstbestendig wonen. Ze ontvangt daar regelmatig mensen en laat zien hoe een energieneutrale en aardbevingsbestendige woning eruit kan zien. Van Wijnen, QuakeShield, ThuisBaas en Urgenda hebben dit karakteristiek pand in 2018 aangepakt en versterkt, verbeterd en verduurzaamd.

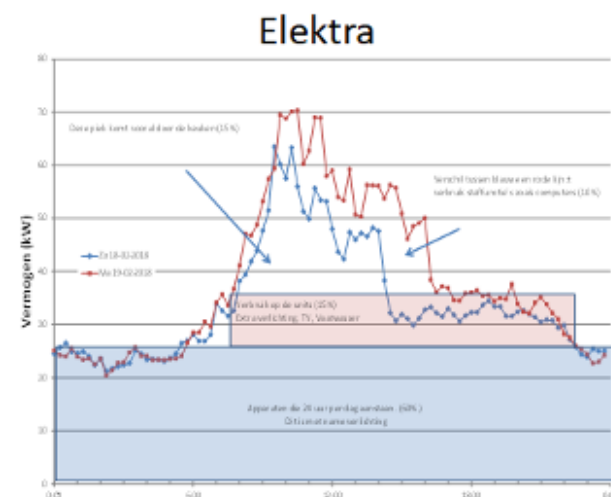
Hanneke treedt op als gastvrouw van de Postkoamer waar met bestuurders, bouwers, woningbouwcoöperaties en bewoners rondetafelgesprekken worden georganiseerd. Samen wordt de aanpak van Groningse huizen ontwikkeld. In het voorhuis, de Postkoamer, kunnen mensen elkaar ontmoeten, vergaderen of informatie krijgen over energieneutrale huizen.

3.4 Quick scan Zorghuizen

Diverse zorgorganisaties willen wel verduurzamen maar weten niet altijd hoe, wat en op welk thema ze concreet moeten beginnen. De quick scan die Urgenda in 2019 bij zorggroep Noord West Veluwe heeft uitgevoerd geeft de organisatie ideeën om daadwerkelijk aan de slag te gaan.

Zo heeft Urgenda met specialisten op het gebied van energie, mobiliteit, voedsel, circulaire economie en water gekeken hoe de desbetreffende zorglocaties het beste en het snelst, met redelijke terugverdientijden kan verduurzamen. De nadruk ligt doorgaans op het verduurzamen van het pand, maar medewerkers en bewoners vinden vaak afval en mobiliteit ook heel belangrijk. We nemen dus al die onderwerpen mee en laten zowel de reguliere oplossingen zien, als 'out-of-the-box' ideeën.

3.5 Maatregelen 40puntenplan gebouwde omgeving

In het 40puntenplan van juni 2019 en het 54puntenplan van begin 2020 staan ook maatregelen die de bouw helpen verduurzamen en de overheid helpen om minder CO₂ uit te stoten.

De eerste maatregel (1) pleit voor het afschaffen van de verhuurdersheffing. 170 woningcorporaties zeggen toe per direct aan de slag te gaan met het verduurzamen van 100.000 woningen als dat geld vrijkomt. De verhuurdersheffing is een bedrag van inmiddels bijna 2 miljard (lees: twee maanden huur van alle huurders) dat ieder jaar betaald moet worden aan “Den Haag”. Het was ooit een tijdelijke maatregel in de crisis, maar inmiddels wordt het wel tijd om die maatregel eens op te heffen, lijkt ons. Vooral als dat geld ingezet kan worden om mensen met de kleinste portemonnee een huis zonder een energierekening te bezorgen (of in ieder geval een hele lage rekening!).

Een aantal maatregelen in het 40puntenplan gaat over het stimuleren van woningeigenaren om zonnepanelen te nemen of hun huis te isoleren of groene daken (zoals maatregel 10) te nemen.

Veel maatregelen gaan over besparen in huishoudens. Huishoudens dragen een substantieel deel bij aan de uitstoot van CO₂ en door burgers te helpen met een zogenaamd bespaarpakket wordt hun energierekening lager en neemt draagvlak voor de energietransitie toe. Hieronder vallen de maatregelen 41 (Gratis ledlampen voor minima), 42 (Gratis doorvoerstekkers bij de boodschappen) en maatregel 44 (een extra inleverbonus bij het inwisselen van je oude koelkast voor een zuinig model).

Ook voor bedrijven zijn er diverse maatregelen rondom gebouwen: het koppelen van aanbestedingen aan de besparingsplicht zodat bedrijven sneller besparende maatregelen doorvoeren (8), de CO₂-prestatieladder (28), een versnelde doorvoering van ledverplichting bij bedrijven (24), een verplichte APK voor gebouwen (30).

Foto: Branko de Lang

4. LANDGEBRUIK & BIODIVERSITEIT

Speerpunten in deze transitie:

- Natuurinclusieve kringlooplandbouw
- Eiwittransitie
- CO₂-besparing in kassen en CO₂-opslag in natuur

Urgenda kijkt sinds 2019 weer meer integraal naar landbouw, natuur en biodiversiteit. Ten eerste omdat onze manier van landbouw bedrijven en consumeren zorgt voor een grote uitstoot van broeikasgassen. Hier liggen dus grote kansen. Ten tweede omdat we niet willen dat de energietransitie ten koste gaat van landbouw en natuur: geen windmolens in natuurgebieden en geen goede landbouwgrond gebruiken voor zonnepanelen. We zoeken juist naar integrale oplossingen die goed zijn voor klimaat én biodiversiteit. Ten derde is het nodig om CO₂ terug te vangen uit de lucht en langdurig op te slaan om klimaatdoelen te halen. De makkelijkste en goedkoopste manier is meer bomen planten en graslanden anders beheren. Dus door de natuur meer ruimte te geven en natuur terug te brengen in de landbouw, werken we in één klap aan meerdere oplossingen: biodiversiteitsherstel én een gezond klimaat. Op de koop toe krijgen we er ook schonere lucht en drinkwater voor terug en werken we aan de oplossing van de stikstofcrisis.

4.1 Regiotour biodiversiteit

Dat oplossingen voor klimaat en biodiversiteit hand in hand gaan, is bij de meeste mensen nog niet doorgedrongen. Ook het Urgenda team kon bijleren op dit onderwerp, dus het werd tijd voor een regiotour biodiversiteit. Van 7-10 mei trokken we door Gelderland om de innovatiefste en meest inspirerende projecten te bezoeken op het thema biodiversiteit. Een greep uit de projecten:

Dag 1

Bij de Leuvense Beek laat Waterschap Vallei & Veluwe de natuur haar werk doen waardoor dieren meer ruimte krijgen aan de waterkant. We bezoeken de kersverse boerderij de Grootte Modderkolk – de tweede Herenboerderij in Nederland – waar 200 gezinnen gezamenlijk een boer inhuren en zo samen biologisch voedsel verbouwen. Een prachtconcept dat op steeds meer plekken in het land navolging krijgt.

Dag 2

Betuwse boer Matthijs van Ecoboerderij de Haan verdient meer naarmate hij minder koeien houdt. Dat kan dus ook en is het levende bewijs voor maatregel 2: minder koeien, niet minder winst! Operatie Steenbreek - tegel eruit plant erin – verving in Nijmegen 190.000 voor groen. Een tip voor alle gemeenten om CO₂ te besparen, zie maatregel 49 Groen en Gezond wonen! 's Avonds was de Bos Battle avond: 14 kandidaten presenteren mooie plannen voor nieuwe natuur, pellets van herfstblad, een bijenlint, extra bossen door burgers en gemeenten en het combineren van zonnepanelen met tuinbouw. De jury kiest voor de Stichting Voedselbosbouw als winnaar van de 'battle'. Hun ambitie is om voor 2025 maar liefst 150 hectare voedselbos te realiseren: dé manier om op landbouwgrond meer bos én meer biodiversiteit te krijgen. Het plan voor bermbeheer van gemeente Berkelland verdient landelijke opschaling en komt terug in maatregel 35 Bossen, bomen en bermen.

Dag 3

Poep zonder gif is onmisbaar voor insecten. Wetenschappers Jelmer Buis en Jeroen Helmer van ARK en twee biologische-dynamische boeren praten ons bij over poep met en zonder antibiotica resten en ontwormingsmiddelen.

Uitleg over pilot slingeren maaibeheer bij Tennet door de Vlinderstichting. (Foto: Branko de Lang)

Dag 4

Tennet en de Vlinderstichting doen een pilot slingerend maaibeheer waardoor de insectenstand met 60% toeneemt. Tennet breidt uit naar alle 400+ stations en is daarmee een prachtig voorbeeld voor alle terreinbeheerders in Nederland. De tour eindigt met de lancering van maatregel 10, groene daken op het natuurdak van NIOO-KNAW: want groene daken zorgen behalve voor meer biodiversiteit, schone lucht en gezondere mensen óók voor CO₂-opslag.

Aanbieden maatregel 10, Groene Daken ondersteund door meer dan 50 organisaties. (Foto: Branko de Lang)

4.2 -voorBoeren-

Na vele gesprekken met boeren, en vooral met akkerbouwers in Groningen, start Urgenda in het najaar het project -voorBoeren-. Het doel is om voorbeeldbedrijven of koplopers in contact te brengen met andere boeren die willen bewegen, maar (nog) niet weten hoe. Praktijkvoorbeelden van collega's wekken sneller vertrouwen dan onderzoeksrapporten, beleidsstukken en overheidsregels. En omdat vertrouwen is wat nu nodig is om in actie te komen, faciliteert -voorBoeren- dat boeren in kleine groepjes bij elkaar komen om te sparren aan de keukentafel en in het veld. Sinds december is de ondersteunde website www.voorboeren.nl online met boerbedrijfsprofielen, informatie en links naar toegankelijke achtergrondinformatie. In de laatste maanden van 2019 zijn de voorbereidingen getroffen voor bijeenkomsten in januari 2020 in Groningen.

—voor—
BOEREN

4.3 Bosbeheer

Samen met WNF, Natuurmonumenten, de Vogelbescherming, Natuur & Milieu en 58 andere natuurorganisaties is op 12 april maatregel 7 gepresenteerd aan de directeur Natuur en Biodiversiteit Donné Slangen van het ministerie van LNV. De maatregel pleit voor een duurzamer beheer van onze bestaande bossen waarbij men geen vlaktes kapt, maar enkel losse bomen. Dit kan leiden tot bijna 0,2 Mton CO₂-besparing per jaar.

In navolging van maatregel 7 en landelijke burgerprotesten, kondigt de minister een nieuwe bossenstrategie aan. Urgenda organiseert een expertsessie over bosbeheer tijdens de regiotour en vraagt per brief aan minister Carola Schouten twee taken te prioriteren: het beschermen én uitbreiden van het bosareaal om zo maximaal de opgeslagen koolstofvoorraad te beschermen en biodiversiteit te laten floreren.

Hoewel de nieuwe bossenstrategie nog niet af is, staan er in de conceptversie grote winstpunten: het bosareaal gaat flink toenemen en klimaat- en biodiversiteit krijgen de hoogste prioriteit in bosbeheer. Kapvlaktes zijn in grootte teruggebracht tot maximaal een halve hectare en de bosbodem wordt beter beschermd.

Aanbieden maatregel 7 met ruim 40 maatschappelijke organisaties op 12 april in Den Haag aan vertegenwoordiger kabinet. (Foto: Branko de Lang)

4.4 GROENE MAATREGELEN in het 40puntenplan

Maatregel 2 - geschreven met professor Erisman –

Pleit ervoor om boeren te helpen met de omslag naar een extensievere melkveehouderij. Door minder koeien meer te laten grazen, kunnen kosten voor kunstmest en krachtvoer achterwege blijven en kan de boer nagenoeg hetzelfde verdienen. De winst voor het klimaat is groot.

Maatregel 11

Als we allemaal een dag extra in de week geen vlees eten, levert dat 0,5 Mton aan CO₂-besparing per jaar op, oplopend tot 1,5 Mton bij drie extra vleesloze dagen. De eiwittransitie – omslag van dierlijke naar plantaardige eiwit – is onderdeel van het Klimaatakkoord. Om dit te versnellen kan het kabinet diverse maatregelen nemen zoals een verbod op vleesreclames of een duurzaamheidsbijdrage op vlees invoeren.

Maatregel 22

verdubbeling krimp varkenssector – leidde tot een uitbreiding van het budget voor de warme sanering varkenshouderij met 60 miljoen euro. Maatregel 12 pleit voor het versneld ophogen van het waterpeil in natuurgebieden. Het inklinken van veengebieden zorgt nu voor een gigantische jaarlijkse uitstoot van 7 Mton, door op reeds aangewezen natuurgebieden versneld aan de slag te gaan, kan 0,2 Mton bespaard worden. De laatste maatregel 24 op gebied van landbouw vraagt of het kabinet leningen wil verstrekken zodat kassuinbouwers kunnen investeren in LED lampen.

Maatregel 12 voor weidevogel, natuur en klimaat 6 juni 2019

1 juni 2019 presentatie maatregel 11, 1 dag per week minder vlees, op het eerste vegetarische Open Air festival in Amsterdam, ondersteund door 45 organisaties

5. DUURZAME ENERGIE

Speerpunt van deze transitie:

- Nederland 100% op duurzame energie in 2030;
- Waddeneilanden energieneutraal in 2020
- Alle geschikte scholen 50 zonnepanelen in 2030

5.1 Energieneutrale Waddeneilanden in 2020

Energieneutraal in 2020. Dat is nog steeds de ambitie van de vijf Waddeneilanden, Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog. Ieder eiland wil zoveel mogelijk zijn eigen energie zelf duurzaam opwekken op het eiland of in de nabijgelegen zee. Elk eiland heeft eigen speerpunten en een eigen snelheid. We helpen vanuit Urgenda veel innovatieve projecten op gang, informeren mensen, koppelen partijen aan elkaar en brengen nieuwe kennis. Op Vlieland is CO₂-reductie leidend. Op Terschelling is net het uitvoeringsprogramma rondgekomen. Ook daar lijkt de focus op CO₂-reductie te liggen. Op Ameland daarentegen lijken technologie en innovatie leidend te zijn. Terwijl op Schiermonnikoog de circulaire landbouw de boventoon voert.

Elk eiland heeft een lokale energie coöperatie en/of een zeer actieve lokale burgerbeweging. Urgenda heeft inmiddels op elk eiland geholpen om huizen energieneutraal te maken en om andere panden te verduurzamen.

Ook in 2019 heeft Urgenda doorgewerkt aan de verduurzaming van de Waddeneilanden, en dan voornamelijk op Vlieland en Ameland. In september 2018 is Vlieland toegelaten tot het Programma Aardgasvrije Wijken met het project Duinwijk Gasvrij. Zowel op Ameland als op Vlieland werken de bestuurders hard mee. Dat is een voorwaarde om het tempo van de verduurzaming erin te houden. Op Ameland regeert het consortium Duurzaam Ameland de verduurzaming met als middel Energienet Ameland. Het is een technologie gedreven programma.

Vlieland

Vlieland heeft een concrete CO₂-reductie doelstelling neergezet met daarbij een methode om het doel te bereiken. Richtingend is het uitvoeringsprogramma waarin in september 2017 de doelen tot en met 2022 werden vastgesteld.

- Warmtenet op duurzame energie uit zonne-energie: Duinwijk Gasvrij

Duinwijk is een wijk met 39 woningen. Er lag een warmtenet dat op gas werd gestookt op hoge temperatuur. Dat wordt nu omgevormd tot een warmtenet geheel op zonne-energie: een ondergronds waterreservoir wordt 's zomers verwarmd door energie van zonnepanelen en 's winters gebruikt voor de verwarming van de huizen. De huizen gaan volledig van het gas af.

Er is technologie gekozen genaamd 'HoCoSto': daarbij graven ze een grote zak in (3.600 m³) die wordt gevuld met water. Dat water wordt verwarmd op zonne-energie (met csp-heat pipes) tot ongeveer 95 graden.

HoCoSto techniek. (Foto: Branko de Lang)

Per oktober neemt de opwarming van de zak af en wordt het water gebruikt om de woningen te verwarmen. Medio februari zal de zak zijn afgekoeld tot ongeveer 40 graden. Vervolgens wordt dan tot en met maart een warmtepomp gebruikt om het water in het warmtenet weer op de juiste temperatuur te brengen.

In 2019 is hard gewerkt aan het realiseren van bovenstaand warmtenet. Er is een Vlielandse Warmte Coöperatie opgericht met daaronder een uitvoerings-bv die de warmtelevering gaat verzorgen. Inmiddels zijn processen doorlopen die de basis leggen voor een omgevingsvergunning om de grote buffer waar de warmte wordt verzameld te realiseren, om de heatpipes-installatie te mogen plaatsen en om het geld vrij te spelen dat nodig is om het project daadwerkelijk te realiseren. Allemaal nieuw voor de overheden en organisaties. De samenwerking met de gemeente Vlieland, Staatsbosbeheer en de Vliehorst is geweldig. Op het moment van dit schrijven is net de aanvraag voor de SDE+ subsidie ingediend – een belangrijke component van de financiering van het project.

Afgelopen twee jaar is er een demotest gedraaid met lage temperatuur-afgifte in zes van betrokken woningen. Dat zijn goed geïsoleerde huizen zodat het succes daarvan geen grote verrassing was. Inmiddels is gebleken dat het leveren van warmte op een hogere temperatuur – zodat er geen aparte warmtapwater installatie in de woningen nodig is - effectiever, goedkoper en schoner is dan het decentraal inregelen daarvan. Bepaald een onverwachte uitkomst.

Dit project in Vlieland is belangrijk voor heel Nederland. Want bij iedere flat met een parkeerterrein kan zo iets worden gerealiseerd, bij ieder sportveld met een woonwijk er omheen is er opeens een energiecentrale voor het overgrote deel van de energievraag (warmte!) beschikbaar. En zoals we hieronder lezen bij Ameland is het ook mogelijk bij veel (oude) boerderijen.

- Warmte uit thermische energie buitendijks oppervlaktewater (TEO-bd)

Naast het warmtenet voor Duinwijk, werkt Urgenda aan nog een veel groter warmtenet: namelijk warmte uit thermische energie uit oppervlaktewater (TEO) maar dan op basis van buitendijkse energie, dus in een zoute en sedimentrijke omgeving.

In 2019 is gebleken dat de aannames die voor dit warmtenet golden, allemaal blijken te kloppen. Zeer hoopvol dus voor een groot genoeg warmtenet om voldoende duurzame warmte te leveren voor de rest van Vlieland. Externe partijen hebben dit in opdracht van de provincie bevestigd. Behalve dat de techniek is doorgelicht en bewezen, zijn er potentiële afnemers gevonden die zowel in de winter als in de zomer thermische energie willen afnemen. Zo kan de installatie het hele jaar efficiënt werken en kan zo'n 70 à 80% van de woningen en van de bedrijven op Vlieland van CO₂-vrije warmte worden voorzien. Komend jaar vindt een studie plaats naar de echte prijs van warmtenetten in een dorpsomgeving, voor het bij elkaar brengen van aanbieders en afnemers. De Energie Coöperatie Vlieland (ECV) is een belangrijke partner voor energielevering en de gemeente Vlieland is klant geworden van de ECV zodat haar energievoorziening volledig CO₂-vrij of CO₂ gecompenseerd is en uiteindelijk ook kan aansluiten op dit warmtenet met energie uit buitendijks oppervlaktewater.

- Andere projecten op Vlieland

- Samen met LabVlieland en de provincie hebben we een energiedashboard ontwikkeld dat in beeld brengt waar Vlieland staat t.o.v. haar CO₂-reductiedoelstelling: www.vlieland.CO2vrij.nu. Dit Dashboard kan ook voor de andere eilanden ingezet worden. Een spannende ontwikkeling is dat Liander dit initiatief nu onderzoekt voor haar eigen opendata set.
- Op de loods van Frisia Fietsenverhuur is het geplande collectieve zonnedak in gebruik genomen. Een tweede en derde postcoderoosproject zijn aanbesteed.
- De duurzame ondernemerskring, waarin ondernemers van elkaar leerden en elkaar aanspoorden tot verduurzamen, was een succes. De kring is in 2019 voortgezet met eigen bijdragen van de deelnemende ondernemers. Bijna alle grote logies en restaurant-instellingen doen mee. 65%

van alle CO₂-uitstoot op het eiland komt vanuit het bedrijfsleven op de Waddeneilanden, dus als daar stappen worden gezet, dan draagt dat sterk bij aan Energieneutrale Wadden.

- Urgenda heeft met de provincie Fryslân en Streekwurk een warmtebeeldscan-programma opgezet dat op Vlieland dankzij de inzet van de ECV een groot succes is. De apparatuur is nu op het eiland en kan vanaf nu ieder jaar opnieuw worden ingezet.
- Urgenda bemenst op Vlieland nog steeds het Energieloket, dat meer en meer wordt bezocht door het bedrijfsleven. Er is in het nieuwe coalitieakkoord ruimte gemaakt voor energieopwekking vanaf de daken met behoud van beeldkwaliteit.

Ameland

Urgenda bemenst nu voor het vijfde jaar het energieloket op Ameland. Dat heeft inmiddels tot groot aantal interessante projecten bij bewoners geleid.

- Warmte uit water in de gierput

Warmte uit de gierput klinkt niet fris, maar is een interessant nieuw project. Installatiebedrijf Veltman tovert met onze hulp een oude boerderij om tot een woning en vakantieaccommodatie die min of meer off-grid kan functioneren. De grote daken van de schuren dienen als energiefabriek voor stroom die volledig achter de meter wordt ingezet om onder andere veel warmte mee te maken met warmtepompen. De warmte wordt opgeslagen in water in de aanwezige gierputten die niet meer in gebruik zijn. Via een leidingstelsel en een mixbuffer wordt het warme water gebruikt om de vijf goed geïsoleerde vakantiehuisjes te verwarmen. Een leuke oplossing voor bijvoorbeeld alle boerderijen met oude lege gierputten!

- Energieneutrale woning

Urgenda's bijna energieneutrale-woning op de Strandweg in Buren loopt nog steeds goed en probleemloos: lage energiekosten en bijna geen CO₂-uitstoot.

- Semi-autonoom elektrisch vervoer

Urgenda heeft op Ameland veel aandacht besteed aan het demonstreren van een nieuw concept van semi-autonoom goederentransport. Het gaat over semi-autonoom langzaam rijdende wagentjes die vaste, voorspelbare routes kunnen gaan rijden op voorspelbare tijden (maatregel 6 van het 40puntenplan).

De wagentjes hebben geen chauffeur nodig, maar zitten vol met sensoren en worden op afstand gevolgd. Daarmee kan een groot deel van het bestelbusvervoer op het eiland worden vermeden. Het ziet er naar uit dat er in 2020 twee routes kunnen worden gestart onder regie van lokale verkeersbegeleiding en met al vrij snel een gezond verdienmodel.

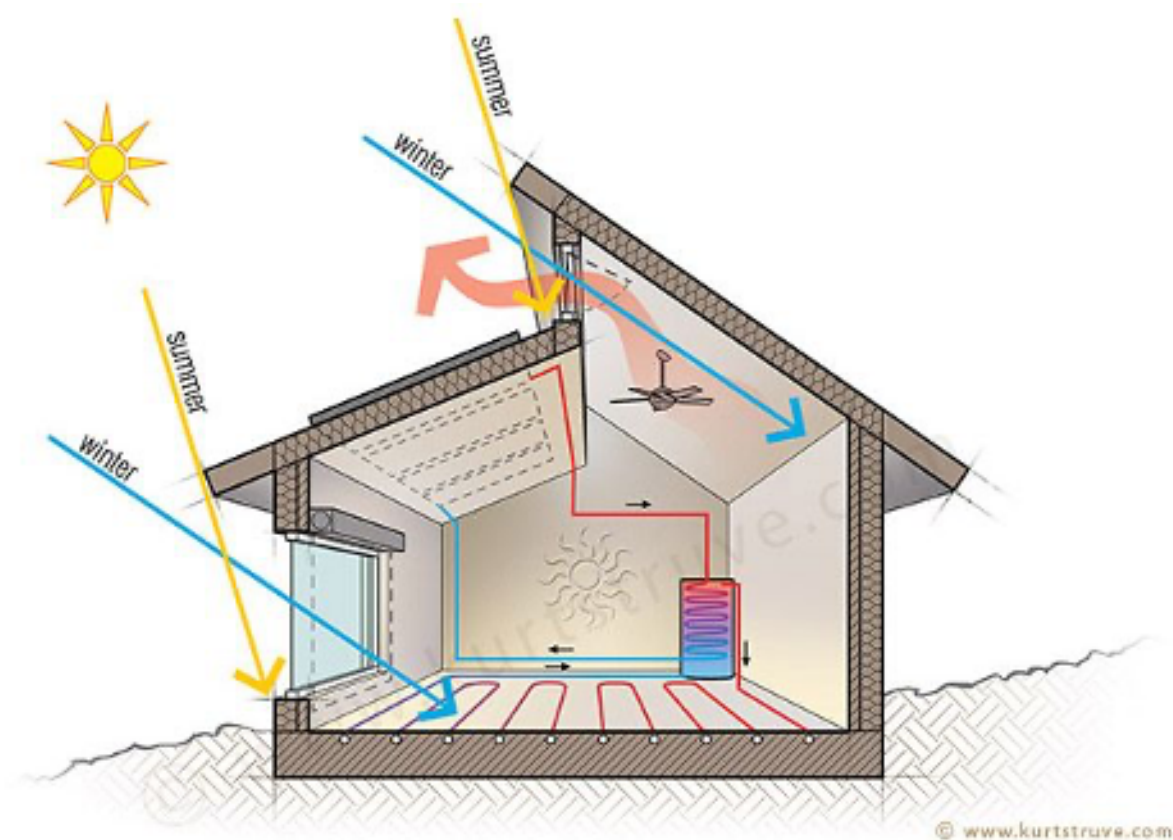
Voor het eiland lost het een CO₂-uitstoot probleem op maar ook een steeds groter wordend personeelsprobleem. Deze wagentjes behoeven namelijk geen bestuurder en kunnen op afstand worden gecorrigeerd indien nodig door iemand die veel wagentjes tegelijk kan monitoren. De grote hobbel die nog moet worden genomen is met name de RDW die vasthoudt aan niet passende wetgeving rondom veiligheid die geen ruimte biedt aan dit nieuwe systeem. Onnodig omdat dit systeem zich op wandelsnelheid verplaatst en zeer goed zichtbaar en op voorspelbare tijden expliciet buiten de drukke routes voortbeweegt.

- Eerste passief-gebouwde woning op Ameland

Momenteel wordt de eerste passief-gebouwde woning op Ameland neergezet: een woning die zo is gebouwd dat deze nauwelijks energie nodig heeft. In de zomer is er voldoende zonne-energie in de woning, die via panelen opgewekt wordt. Door goede en natuurlijke isolatiematerialen en door te zorgen dat de woning juist in de winter volop zon vangt, is nauwelijks energie nodig voor koeling of verwarming. Op de koudste dagen volstaat het vermogen van een haarföhn om deze woning te verwarmen. Dit object wordt per juni 2020 in gebruik genomen en is bij het schrijven van dit jaarverslag grotendeels gereed voor afbouw.

Schiermonnikoog

Urgenda heeft samen met Circulair Friesland op Schier een mooi evenement uitgevoerd met elektrische bestelwagens waarna ondernemers ook daadwerkelijk orders hebben geplaatst.

5.2 Schooldakrevolutie

De Schooldakrevolutie (SDR), een initiatief van Sungevity, Urgenda en NL 2025, wil alle geschikte schooldaken in Nederland voorzien van zonnepanelen - en de besparing in zetten voor verdere verduurzaming van het gebouw en voor lesprogramma's voor scholieren. Hiermee moet groene stroom van eigen dak de sociale norm worden voor alle geschikte basis- en middelbare scholen. Nederland telt ongeveer 8000 lagere en middelbare scholen met honderdduizenden leerlingen. Naar schatting hebben al 1000 scholen zonnepanelen en zijn zo'n 1000 daken ongeschikt. SDR streeft ernaar dat in 6 jaar tijd alle 6000 geschikte schooldaken van zonnepanelen zijn voorzien. Stichting Schooldakrevolutie (SDR) is nu een onafhankelijke stichting met als doel om alle kinderen van het basis- en middelbaar onderwijs te laten leren op én over zonne-energie. Sinds begin 2019 heeft SDR flinke stappen gezet om meer scholen te helpen verduurzamen.

Stichting Schooldakrevolutie is aanjager van de energietransitie bij scholen maar zij heeft geen uitvoerende rol. Zij zetten de juiste partijen met elkaar aan tafel en helpen soms met een aanmoedigend duwtje. Schooldakrevolutie is de onafhankelijke schakel tussen overheden, schoolbesturen, uitvoerende partijen en de maatschappij. De regio-ambassadeurs helpen met kwartiermaken in de gemeenten van de regio. Schooldakcoaches begeleiden schoolbesturen in het realiseren van zonnepanelen op schooldaken.

Foto Groenpand: St Jozefschool in Ouderwater.

Schooldakrevolutie in de praktijk:

- Samenwerkingen met provincies om verduurzaming te versnellen

Verschillende provincies hebben aan SDR gevraagd om de energietransitie voor de scholen te versnellen. Daar zijn ze druk mee bezig.

- Educatieportaal gelanceerd over duurzame energie

Zonnepanelen zijn een zichtbare vorm van verduurzaming en vormen een mooi aanknopingspunt om te leren over schone energie. In samenwerking met Schooldag van de Duurzaamheid, Natuurwijs, het Solly Systeem, de Milieubende en Morgenland is er lesmateriaal beschikbaar gesteld. Via de

website van Stichting Schooldakrevolutie is dit lesmateriaal gratis toegankelijk voor iedereen die kinderen ook wil laten leren over zonne-energie, zonnepanelen en de energietransitie. Zo wordt schone energie de normaalste zaak van de wereld voor een nieuwe generatie.

- Schooldakkaart van Nederland maakt revolutie zichtbaar

Van alle scholen in Nederland is een gratis dakscan beschikbaar op: www.schooldakkaart.nl. Op de dakscan staat de opwekpotentie, verwachte investering en terugverdientijd. Als een school zonnepanelen heeft zie je dat terug als groene stip op de kaart. Steeds meer groene stippen maken de schooldakrevolutie zichtbaar.

- Ondersteuning voor schoolbesturen

SDR biedt ondersteuning bij de bewustwording en besluitvorming tot aanschaf van zonnepanelen (om over te stappen naar duurzame energie-opwek). De gratis dakscan van de school met een gedetailleerde rendements- en investeringsanalyse maken hier onderdeel van uit.

- Lancering Scholen Energiebespaarlening

Op 20 juni 2019 is de Scholen Energiebespaarlening (SEBL) gelanceerd. De lening is bedoeld om het verduurzamingsproces van schoolgebouwen te versnellen. Hiervoor heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in samenwerking met de Rabobank en het Nationaal Energiebespaarfonds €5 miljoen beschikbaar gemaakt. Stichting Schooldakrevolutie was in 2019 de (enige) procesbegeleider van de lening en heeft in die hoedanigheid de eerste 3 succesvolle aanvragen ondersteund.

BasisBuren de eerste school met de Energiebespaarlening.

Resultaten 2019 en doel 2020

In oktober stuurde het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties naar aanleiding van maatregel 23 van het 40puntenplan een brief aan alle gemeenten en schoolbesturen over de Stichting Schooldakrevolutie. Deze brief heeft vele openingen geboden. De stichting is momenteel met 157 schoolbesturen in gesprek. Steeds meer gemeenten en provincies werken op verschillende manieren met de stichting samen, waaronder de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland, Overijssel, Utrecht, Noord-Brabant en Friesland. Ook Omgevingsdiensten weten de Schooldakrevolutie te vinden: Holland-Rijnland, IJmond, RUD Noord-Holland Noord, Zuid-Holland Zuid.

Schooldakrevolutie gaf eind 2019 aan 142 Schoolbesturen ondersteuning met in totaal een scholenportefeuille van 1427. Eind 2019 hadden in totaal 1519 scholen zonnepanelen op hun dak. Dat is ongeveer 19% van alle PO- en VO-scholen. Voor 2020 is de planning dat SDR meer dan 4000 scholen in kaart brengt, dat is meer dan de helft van alle scholen.

5.3 Windkieswijzer

In aanloop naar de provinciale verkiezingen in 2019 pleitte Urgenda voor sociale windmolens: molens die (mede) door burgers zijn neergezet en waarvan de opbrengst (deels) terugstroomt naar de lokale gemeenschap. Dat zijn molens die kunnen rekenen op steun van de burger en waardoor de energietransitie versnelt.

Dat is belangrijk want in 2013 stelde de overheid de ambitie dat er in 2020 voor 6000 Megawatt (MW) aan windmolens moest staan. Op het moment van de campagne- begin 2019 – was er pas 3400 MW gerealiseerd. Het beleid voor windenergie verschilt nogal per politieke partij en per provincie. In sommige provincies worden prachtige gemeenschapsinitiatieven tegengehouden. Zo wilden in Noord-Holland coöperaties, burgers en gemeenten op diverse plekken voor 140 MW aan wind op land plaatsen - mét draagvlak, maar strandden deze projecten allemaal op de bovenwettelijke eisen van de provincie. Na de verkiezingen veranderde dit.

Urgenda zette voor de campagne enkele mooie voorbeelden van windturbines die met omwonenden zijn gerealiseerd in het zonnetje. Zoals de molens in Waterland, Nijmegen en in Reduzum. Ook lanceert Urgenda vlak voor de verkiezingen een 'windmolenkieswijzer': hierin stond per provincie geduid welke politieke partij de sociale molen stimuleert en welke juist niet.

De mail die van tevoren naar alle politieke partijen in alle provincies gaat over dit onderwerp en over onze actie, sorteert effect. Meer politieke partijen zijn zich nu bewust dat ze burgers meer moeten laten participeren in windprojecten. Na de verkiezingen bleken projecten die eerst niet mogelijk waren, ineens wel mogelijk te zijn. Een mooie verandering!

5.4 Maatregelen duurzame energie in het 40puntenplan

Veel van de maatregelen in het 54puntenplan gaan over het versnellen van plaatsen van zonnepanelen (9, 16, 17, 18, 20, 23, 54). Voor de versnelling van windenergie is er maatregel 21: door het inzetten van reservetransformatoren (dus het loslaten van de n-1-redundantie eis) kunnen zon en windprojecten sneller op het net worden aangesloten. Deze maatregel is door het kabinet uitgevoerd, net als 9 (behoud salderen), 23 (brief naar scholen over de Schooldakrevolutie) en 54 (twee miljard extra in de SDE pot voor zon-op-dak).

6. DUURZAME MOBILITEIT

Het sneller verduurzamen van de mobiliteitssector in Nederland is één van de speerpunten van Urgenda. Belangrijke onderdelen van deze transitie:

- Een beter en efficiënter openbaar vervoer en goederenvervoer op duurzame brandstoffen of elektriciteit;
- Een verschuiving van benzine en diesel naar elektrisch;
- Een verschuiving van bezit naar gebruik van auto's, zowel voor de zakelijke als voor de particuliere markt.

6.1 Elfwegentocht 2020

In 2018 was de Elfwegentocht ons grootste project. Vele Friese gemeenten en bedrijven hebben tijdens de Elfwegentocht blijvende stappen gemaakt naar een fossielvrij wagenpark, meer fietsen, meer meerijden, meer deelauto's en meer openbaar vervoer. Dat leidde tot de wens om nog een Elfwegentocht te organiseren. Dat werd een noordelijke tocht met drie provincies in 2020: de fossielvrije weken. De voorbereidingen startten al in 2019. Helaas is de tocht in 2020 door corona afgeblazen. Hopelijk vindt hij nog plaats op een later moment.

6.2 Maatregelen over duurzame mobiliteit

Vijf maatregelen in het 40 puntenplan (en in het 54puntenplan) gaan over duurzame mobiliteit: maatregel 3 pleit voor langzamer rijden op snelwegen en rijkswegen. Maatregel 27 en 48 gaan over het op spanning houden van banden door slimme bandenpompen of een bandengel, waardoor het brandstofgebruik omlaag gaat. Dit kan maar liefst 0,4 Mton schelen. Maatregel 6 gaat over het inzetten van semi-autonome kleine elektrische voertuigen voor goederenvervoer op plekken waar dat kan. Dit kan op termijn een grote impact hebben op het klimaat en zorgen voor schonere lucht. Momenteel ondersteunt Urgenda praktijktesten op de Waddeneilanden (zie het hoofdstuk hierboven over energie en de Wadden).

Maatregel 25, Anders reizen, gaat over stimuleringsregelingen door en voor werkgevers om hun werknemers uit de auto en op de fiets te krijgen. Goed voor de gezondheid, goed voor de luchtkwaliteit. Maatregel 31 pleit voor een stadsheffing op vervuilende voertuigen voor CO₂-reductie en schonere lucht in de stad. Enkel maatregel 3 is (deels) in uitvoering.

SAGT Semi-autonoom-elektrisch vervoer (Klein Vaarwater)

7. CIRCULAIRE ECONOMIE

Het sneller verduurzamen van de mobiliteitssector in Nederland is één van de speerpunten van Urgenda. Belangrijke onderdelen van deze transitie:

- Een beter en efficiënter openbaar vervoer en goederenvervoer op duurzame brandstoffen of elektriciteit;
- Een verschuiving van benzine en diesel naar elektrisch;
- Een verschuiving van bezit naar gebruik van auto's, zowel voor de zakelijke als voor de particuliere markt.

7.1 Versnelling gegeven aan Circulair Friesland

Urgenda ondersteunt de Vereniging Circulair Friesland. Afgelopen jaar vooral op het gebied van duurzame inkoop en mobiliteit.

Alle lokale overheden (gemeenten, provincie, waterschap en RWS) hebben in maart 2019 het ambitie document ondertekend. Hierin staat dat alle nieuwe aanschaf van voertuigen duurzaam moet zijn, d.w.z. elektrisch, groengas of, mits goed onderbouwd, HVO, bijvoorbeeld voor shovels en tractoren. Ook moet 10% van de inkoop en alle straatmeubilair bij vervanging circulair zijn.

Er zijn 6 ervaringsdagen voor elektrisch vervoer (EV) geweest onder de vlag van de "Elfwegentocht on Tour". Daar zijn veel ondernemers geweest.

Circulair Friesland heeft met het thema mobiliteit de Klimaatop Noord geopend. Een bus van 50 schoolkinderen uit groep 7 en 8 hebben op een leuke manier de opening verstoord.

7.2 Circulaire ProefTuin van West

Via Urgenda werkt Cilian Terwindt in opdracht van de ondernemersvereniging Tuinen van West en gemeente Amsterdam aan de Circulaire ProefTuin in West. In dit grote (700ha) natuur-, recreatie- en stadslandbouwgebied werken ondernemers aan innovatieve en duurzame projecten. Veel ondernemers zijn zelf al begonnen. Door hen samen te brengen in groene allianties kunnen zij nog veel meer laten zien. Er wordt nauw samengewerkt met overheden, organisaties, onderwijs en omgeving. De Circulaire ProefTuin van West is een laboratorium voor experimenten op kleine schaal. Succesvolle voorbeelden kunnen worden opgeschaald naar andere locaties in de stad. Leerervaringen worden gedeeld, o.a. factsheets op de website onder Circulaire ProefTuin.

Korte en lange termijn projecten vallen onder de volgende vijf thema's.

1. Energie (-neutraal)
2. Duurzaam Groenbeheer
3. Groene Grondstofstromen
4. Water en Algen
5. Voedselketen/Stadslandbouw

Enkele resultaten in 2019:

- In mei 2019 zijn op de 1800 Roeden, waar ruim 40 kunstenaars hun atelier hebben, ruim 400 zonnepanelen gelegd. Het terrein is koploper: in 2005 werd al een warmtepompinstallatie op basis van geothermie aangelegd. Daarnaast is het terrein zodanig ingericht dat ook de biodiversiteit zo veel mogelijk wordt bevorderd;
- Sportpark de Eendracht is weer een stapje dichterbij hun doel: energieneutraal sporten. Op het dak van het Nationaal Rugby Centrum Amsterdam, het clubhuis voor heel rugbyend Nederland, zijn eind december 350 zonnepanelen geplaatst. Hier trainen en spelen niet alleen de 2 Amsterdamse rugbyverenigingen, maar ook alle nationale teams. Op het hele sportpark komen elke week gemiddeld 2.500 sporters.
- Al voor het plaatsen van deze zonnepanelen ondernam Sportpark de Eendracht duurzame stappen vanuit het programma 'De Kracht van Eendracht'. Zo liggen er al 40 zonnepanelen op een ander gebouw en is er bij 7 velden en 5 gebouwen ledverlichting aangebracht. Een afvalstraat is ingericht waar het afval van het sportpark beter gescheiden kan worden. Daarnaast zijn er 40 deelfietsen en 2 elektrische buurtbusjes met een V2G laadpaal aangeschaft. De volgende stap is om met de renovatie van de verouderde verenigingsgebouwen uit de jaren '70 met isolatiemaatregelen wel 58% energie te besparen.
- De jaarlijkse beheerconferenties halen de ambities van 'alle groene grondstoffen circulair' én 'ecologisch beheer, steeds dichterbij. Twee intentieverklaringen: "7 duurzame uitgangspunten voor het groene beheer" en "Circulair Terreinbeheer" zijn met de gemeente Amsterdam en alle beheerpartijen in het gebied zoals het Recreatieschap Noord-Holland, het Stadsdeel Nieuw-West, SADC/ KGParkmanagement, Westgaarde etc., getekend. Nu worden alle partijen in de keten die betrokken zijn bij de aanbestedingen, het beheerplan en de bestekken, de toezichthouders en uitvoerders, betrokken om iedereen op het juiste spoor te brengen en te houden!
- Lokaal hout is onderdeel van 'alle groene grondstoffen circulair'. Amsterdam zit met haar Routekaart Hout op dezelfde (beleids)lijn als de Proeftuin van West, maar er is in de praktijk nog veel te ontdekken samen. Van de juiste informatie van kaplijsten, tot zakelijke afspraken in de bestekken over stammen en snippers (die nu nog naar biomassacentrales gaan), daar kan nog veel gewonnen worden.
- Intussen is de collectieve composthoop gestart op Mijn Stadstuin. Veel beheerpartijen doen mee waaronder Recreatieschap Noord-Holland en Landschap Noord-Holland. De eerste bodemverbeteraar Tuinen van West is geoogst en uitgegeven.

Foto Gemeente Amsterdam/Marco Keyzer: Zonnepanelen Nationaal Rugby Centrum Gemeente Amsterdam.

- Op de Fruittuin van West vond de Summer of Soil plaats. Er wordt geëxperimenteerd met Agroforestry om meer diversiteit en gelaagdheid aan te brengen waarbij ook ziektes en plagen bij de fruitteelt verminderen. Ook zijn met de WUR monsters van acht locaties genomen om de kwaliteit van stadslandbouw-bodems in de stad te meten in opdracht met Amsterdam Metropolitan Solutions.
- Diverse bloemen, struiken en bomenprojecten zijn uitgevoerd langs wandel- en fietspaden en langs de A5 Westrandweg, in het kader van insectvriendelijke beplanting waarbij kennis en bewustwording bij burgers en professionele beheerders centraal ontstaat, zowel over de aanleg (aanplanten van struiken en bomen en inzaaien van bloemenweides) als over het beheer, met name over het tijdstip van maaien en afhalen.

7.3 Circulaire maatregelen

Diverse maatregelen in het 54puntenplan gaan over recyclen of het gebruiken van duurzame grondstoffen. Zo gaat maatregel 37 over duurzamer asfalt zoals asfalt gemaakt van oud asfalt, asfalt dat op minder hoge temperatuur is gemaakt en asfalt van olifantengras. Voor deze maatregel heeft het kabinet 10 miljoen euro uitgetrokken.

Maatregel 32 pleit voor chemische recyclingstechnieken in aanvulling op mechanische recycling. In maatregel 40 – innovaties met potentie – wordt gepleit voor het bouwen met hennep en maatregel 43 pleit voor een retourpremie op koelkasten waardoor recyclepercentage omhoog zal schieten van 30 naar meer dan 90 procent. Maatregel 44 gaat over het beter controleren en hergebruiken van F-gassen en tegelijk stimuleren dat vaker natuurlijke koelmiddelen worden gebruikt.

8. COMMUNICATIE

Door het winnen van de klimaatzaak in 2015, 2018 en december 2019 bij de Hoge Raad is de aandacht voor Urgenda steeds meer toegenomen, nationaal en internationaal. Dat is geweldig en het creëert allerlei nieuwe kansen. Maar het is niet alleen maar positief. Er is helaas een toenemende groep mensen, geïnspireerd door bepaalde politieke partijen, die iedereen die zich bezighoudt met het voorkomen van ontwrichtende klimaatverandering veragter. Dat is jammer. Veel mensen weten ook niet dat 90% van ons werk gaat over oplossingen en innovaties. In zekere zin is de rechtszaak een vreemde eend in de bijt.

In 2019 was het uitbrengen van het 40puntenplan een belangrijk hoogtepunt. De 40 maatregelen zijn eenvoudig en laagdrempelig en inspireren velen om ook zelf aan de slag te gaan. Naast het 40puntenplan kwam ook de derde versie uit van onze visie met bijbehorend actieplan "100% duurzame energie in 2030. Het kan als je het wilt!" Als we de urgentie echt zouden voelen, dan is het nog mogelijk om in 10 jaar hele grote stappen te zetten. Maar met een langzame polderaanpak, gaan we er zeker niet komen.

Als er belangrijke ontwikkelingen zijn op het gebied van energie en klimaat, dan wordt Urgenda vaak om haar mening gevraagd. Het blijft daarnaast voor Urgenda heel belangrijk om ook initiatieven, projecten en allerlei andere koplopers en vernieuwende zaken onder de aandacht te brengen. Daarmee laten we zien dat er veel meer kan dan mensen denken en we bieden hoop en inspiratie om ook aan de slag te gaan. Koplopers worden regelmatig in het zonnetje gezet in de pers, in nieuwsbrieven, tijdens de regiotour en bij allerlei andere evenementen die Urgenda organiseert.

Urgenda zet zich ook in om mensen te informeren over klimaatverandering. Dat gaat van vele honderden lezingen die Urgenda-medewerkers geven en allerlei uitingen op de sociale media tot artikelen in de pers en eigen nieuwsbrieven.

Via de communicatiekanalen van Urgenda zoals de website, nieuwsbrief, persberichten en social media bereikt Urgenda een steeds groter publiek. Zo heeft Urgenda bijna 36.000 volgers op Twitter, versterkt door de accounts van het Urgenda-team, wat veel respons oplevert. Ook de verschillende Facebookpagina's spelen een steeds grotere rol aangevuld met Instagram en LinkedIn.

Met een uitgebreid camerateam, waar Urgenda een nauwe band mee heeft en al jaren mee samenwerkt, kunnen we snel en goed video's maken van belangrijke activiteiten. Urgenda wordt ook regelmatig door partners in projecten gevraagd om de communicatie op zich te nemen, waarbij doorgaans film een belangrijke rol speelt.

9. PERSONEEL EN ORGANISATIE

Ere-doctoraat

Urgenda is zeer vereerd met het ere-doctoraat dat zij ontving op 24 september van de Brusselse Universiteit Saint-Louis voor al voor haar werk in de klimaatzaak. Deze universiteit heeft een grote juridische faculteit die de Belgische regering ook adviseerde over een Belgische klimaatwet. Zij volgden de "Urgenda-zaak" op de voet. Tijdens de opening van het academisch jaar mocht Urgenda directeur Marjan Minnesma een lezing houden en ontving zij een oorkonde en de prachtige sjerp en Urgenda als Stichting de titel. Wij vinden het heel bijzonder dr.h.c. Urgenda!

Personeel

Urgenda had in 2019 over het hele jaar vijftien verschillende mensen in dienst (9,4 fte), steeds wisselend afhankelijk van de tijd van het jaar en de aantallen stagiaires en andere kortlopende dienstverbanden. De kern wordt gevormd door de directeur en de senior medewerkers voor respectievelijk de klimaatzaak, de Waddeneilanden, energie, landbouw en biodiversiteit, zorg, de circulaire economie en het begeleiden van de grootouders. Naast deze personen zijn er drie vaste stafmedewerkers voor evenementen, communicatie en het secretariaat/financiën en enkele juniormedewerkers.

Daarnaast waren er nog vele stagiaires en trainees die bij ons afstudeerden en/of veel leerden en ons tevens vaak ondersteunden bij diverse projecten. Met bijna alle exmedewerkers onderhouden we goed contact en het zijn vaak ook latere samenwerkingspartners. Naast de medewerkers met een dienstverband, werkt Urgenda met associates samen, dat zijn vaak, maar niet-noodzakelijk, ex-medewerkers.

Regiospinners

Urgenda werkt samen met zogenaamde regiospinners. Zij zijn niet in dienst van Urgenda, maar werken wel regelmatig samen met Urgenda in projecten. De regiospinner brengt binnen zijn of haar regio de duurzame koplopers in kaart, verbindt ze en steunt waar mogelijk met opschalen. Inmiddels werkt Urgenda samen met tweeëntwintig regiospinners uit bijna het hele land. Zij zijn de ogen en oren van onze organisatie in het land.

Bestuurswissel bij Urgenda

Op donderdag 9 mei gaf professor dr. ir. Pier Vellinga na elf jaar bestuurslid van Urgenda te zijn geweest, het stokje over aan professor dr. Louise Vet. Louise Vet was directeur van het NIOO-KNAW, hoogleraar ecologie en trekker van het Deltaplan Biodiversiteit. Urgenda dankt Pier Vellinga zeer hartelijk voor zijn inzet al die jaren en was heel blij ook met zijn inhoudelijke bijdrage als klimaatwetenschapper.

De urgentie om ontwrichtende klimaatverandering te voorkomen, is onverminderd groot. We kunnen dat doen met integrale oplossingen, die niet ten koste gaan van de biodiversiteit. Urgenda werkt aan integrale oplossingen en is heel blij dat professor Vet met haar ervaring als ecooloog en haar netwerken op het gebied van biodiversiteit de nieuwe voorzitter van Urgenda is.

10. FINANCIËN

Urgenda heeft voor de basis geen vaste stromen van financiering, noch subsidie, noch giften en zal ieder jaar opnieuw haar middelen moeten verwerven. Urgenda draait niet op subsidie, wat mensen op sociale media daar ook over beweren. Urgenda doet veel verschillende projecten, waarbij soms betaald wordt voor onze diensten (zonder winstmarge en vaak niet eens kostendekkend, maar elke bijdrage is welkom). Voor een regiotour of een energieanalyse kan ook een gemeente of een provincie betalen. Dit is geen subsidie, maar gewoon een betaling voor een geleverde dienst. Urgenda draagt daar dan ook BTW over af (en kan die zelf meestal niet verrekenen, net als een particulier).

De samenwerking met de strategische partners is een manier om een bodem in de financiering te verkrijgen, maar ook daar vinden jaarlijks evaluaties en veranderingen plaats. Dat houdt ons scherp en zeer kostenbewust. De vaste lasten zijn laag. Urgenda wil graag een kleine compacte organisatie blijven, met een harde kern van maximaal 15 mensen (gemiddeld 13) en daar omheen samenwerkingspartners. Urgenda start ieder jaar veel nieuwe activiteiten, die doorgaans deels worden betaald door een reeks aan partners of opdrachtgevers.

Partnerships

Het streven van Urgenda is om met een kleine groep vooroplopende bedrijven strategische allianties aan te gaan. Met deze bedrijven wisselen we over en weer kennis uit en starten we vernieuwende activiteiten.

Urgenda kent vaak de koplopers en de nieuwste initiatieven en bevindt zich vaak vooraan de golf, daar waar nieuwe initiatieven, nieuwe bedrijfsmodellen en innovaties het licht zien. Veel koplopers en uitvinders op het gebied van duurzaamheid komen op Urgenda af voor steun. Dat is interessant voor de partnerbedrijven en leidt tot onderlinge discussies, gezamenlijke projecten of acties en geeft partners inzicht in zaken vooraan de golf.

Naast een inhoudelijke relatie, ondersteunen de bedrijven Urgenda ook met middelen. Dat kunnen uren zijn die ter beschikking worden gesteld en/of financiële middelen. De samenwerking met deze strategische partners, wordt op maat ingevuld. In 2019 onderhield Urgenda zo'n strategische alliantie met ASN Bank, Alliander en Höcker advocaten. De laatste leverde samen met NautaDutilh ook een bijdrage in natura voor de cassatieprocedure. Daar zijn we hen zeer dankbaar voor.

De Fred Foundation steunt Urgenda, omdat zij het belangrijk vindt dat Urgenda ook werkt aan de zachtere kant van duurzaamheid, het bediscussiëren van wat waarde heeft, de beweging van onderop en het aangaan van het gesprek over een volhoudbare samenleving met en vanuit verschillende groepen. Met de ASN Bank werkten we samen aan de Science Based Targets (SBT).

Het Science Based Targets initiatief is een internationaal initiatief waarbij per sector wordt gekeken wat bedrijven moeten doen om de gemaakte afspraken in Parijs te halen. ASN wil graag dat alle bedrijven die bij hun bankieren, aan die SBT voldoen. Urgenda heeft in 2019 samen met ASN Bank diverse grote bedrijven van Rockwool tot Unilever en van ASML tot Smurfit Kappa onderzocht hoe duurzaam deze bedrijven zijn. Deze organisaties zitten al wel in het ASN Beleggingsuniversum, maar hebben zich nog niet altijd gecommitteerd aan de SBT. Urgenda heeft bij ruim 10 à 15 geselecteerde organisaties analyses gedaan hoe de bedrijven tot nog toe presteren. Urgenda heeft ook gekeken wat deze bedrijven nog zouden kunnen doen aan vermindering van de CO₂-uitstoot in het kader van het 54puntenplan.

Giften

Sinds de Klimaatzaak is het aantal mensen dat Urgenda een eenmalige of maandelijkse gift geeft toegenomen. Dat wordt zeer gewaardeerd.

Nationale Postcode Loterij

Sinds februari 2014 is Urgenda beneficiënt van de Nationale Postcode Loterij. Wij zijn heel gelukkig met de bijdrage van de PostcodeLoterij omdat deze ingezet kan worden voor zaken waar moeilijk financiering voor is te verkrijgen. In 2019 kreeg Urgenda een extra bijdrage voor een speciaal project om klimaatzaken te ondersteunen, die we verdelen over drie jaar. Daar zijn we heel blij mee.

BATEN	2019		2018		LASTEN	2019		2018	
Baten uit eigen fondsenwerving	599.136		704.762		Personeelskosten	766.814		929.715	
Baten uit acties van derden	905.000	*	1.050.000	*	Huisvestingskosten	36.115		36.804	
Provincies en gemeenten	154.792		336.231		Kantoorkosten	55.417		76.977	
Overige projecten	127.823		147.901		Belastingen en Financiële kosten	42.152		112.073	
					Out of pocket kosten	797.261		1.159.042	
Totale baten		<u>1.786.751</u>		<u>2.238.894</u>	Totale lasten		<u>1.697.759</u>		<u>2.314.611</u>
Saldo baten en lasten		<u>88.992</u>		<u>-75.717</u>					
Bijdrage in natura									
Höcker advocaten									
NautaDutilh Advocaten									

*Dit bedrag bestaat uit de reguliere bijdrage van de Nationale Postcodeloterij van 500.000 euro plus de tijdelijke bijdrage voor extra projecten voor energie neutrale woningen en klimaatzaken.

ACTIVA	31-12-2019		31-12-2018		PASSIVA	31-12-2019		31-12-2018	
Vaste active (boekwaarde)					Reserves (eigen vermogen)				
Verbouwingen en inventaris		2.192		4.770	Overige reserves		676.179		587.187
					Langlopende Schulden				
Financiële vaste activa					Vooruit ontvangen bedragen		1.337.500		137.500
Deelneming ThuisBaas BV		17.966		98.949					
					Kortlopende schulden				
Vlottende activa (vorderingen)					Crediteuren	26.330		22.277	
Debiteuren	125.401		54.959		Rekening-courant ThuisBaas	0		43.223	
Belastingen en sociale lasten	0		811		Belastingen en sociale lasten	36.779		24.760	
Overige vorderingen, vooruitbetaald	239.189		223.741		Overige schulden, nog te betalen	438.116		50.881	
		364.590		279.511			501.225		141.141
Liquide middelen		2.130.156		482.598					
Totale activa		<u>2.514.904</u>		<u>865.828</u>	Totale passiva		<u>2.514.904</u>		<u>865.828</u>